

Jan Hasil, *Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku*, Praha 2016 (disertační práce na Katedře pro dějiny pravěku a ranou dobu dějinnou FF UK). 251 s.

Mgr. Jan Hasil ve své disertační práci navázal na své předchozí bádání týkající se prostoru dnešního Chebska. Ke své práci přistoupil důkladně vybaven jak po stránce teoretické, tak pokud jde o znalost regionální i obecné literatury. Právě rozbor tamního regionálního dějepisectví v zásadě jeho knihu uvozuje v tom smyslu, že je mu východiskem ke zformulování vlastního výzkumného programu. Na rozdíl od jiných podobných úvodů sepsaných „z povinnosti“ je tak v textu plně funkční. Kdybych se měl přidržet autorovy od Lytoarda převzaté terminologie, neváhal bych charakterizovat autorův *master narrative* chebské regionalistiky jako „osvícenský“, kde s přibývajícimi léty také narůstá množství a kvalita výsledků vycházejících z pera univerzitně vzdělaných specialistů. Byla by to ovšem pravda jenom částečná, neboť Hasil nezastírá stíny tohoto vývoje, kdy profesionalizace kráčela v ruku v ruce s postupující nacionalizací a vedl se zápas, pravda, mezi hluchými, o „slavnitu“ zkoumaného regionu. I proto jsou bezpochyby podnětná a zajímavá jeho upozornění na zcela odlišný vývoj v sousední oblasti severovýchodního Bavorska, kde se tamní regionální badatelů k raně středověkému slovanskému obyvatelstvu hrdě hlásili, neboť jim to umožňovalo snáze uchopit a zdůraznit jejich regionální identitu (24-25). Obsáhlý a dosti podrobný rozbor staršího bádání od počátku chebského městského dějepisectví na sklonku středověku zavalil disertantovi příčinu k úvahám, nakolik je vůbec na místě užívat pojmu Chebsko, jak jej vymezil Gradl na základě pozdější pramenné matérie (15-17) i pro starší středověk, jemuž hodlal věnovat svou práci. Zatímco úloha Chebu jako centrální lokality se mu jeví na základě archeologických pramenů vcelku zřejmá již minimálně od poloviny 9. století, uvědomuje si, že vymezení jejího zázemí nemůže vycházet z dokladů mnohem pozdějších, na nichž je založen starším bádáním automatický přebíraný Gradlův model.

To jej vede k úvahám, kam se dále vydat. Aby čtenáři i sobě usnadnil cestu, nastiňuje v následující kapitole pramennou bázi a upozorňuje na přednosti a nedostatky jednotlivých typů pramenů. Konečně pak čtenáři předkládá svá teoretická východiska.

Jeho první kroky jej však nevedou zpět na Chebsko, ale za hranice dnešní ČR do prostoru severovýchodního Bavorska, jehož poznání nám má poskytnout vhodný komparativní materiál, a tím usnadnit pochopení situace chebské. Zároveň Hasil dále rozvíjí své podnětné úvahy o fungování vztahů mezi nově přišedšími franckými elitami a elitami lokálními – s autorem mohu jenom souhlasit, a porůznu jsem se tak i vyslovil, že vznik *Bohemanů* jako *gens* byl nejspíše nezamýšleným důsledkem francké expanze (52-53, 54). Za metodicky podnětnou považuji již Pleterským inspirovanou klasifikaci elit na ty, které se nezřekly plně svého charismatu a rozhodly se prosazovat vlastní politické cíle v nejvyšších patrech politiky (zde však autorovu definici poněkud zpřesňuji), a na ty, které preferovaly integraci a asimilaci (autor je označuje jako „župany“) (88-89). Hasil dále ukazuje, jak odlišně se nám zdejší obyvatelstvo jeví z perspektivy říšské analistiky, případně církevních pramenů normativní povahy, jež si nepřekvapivě všimá velkých kolektivů, a listin a memorialních záznamů, které nám umožňují přiblížit se k jednotlivcům a jejich strategiím (56). Spíše skepticky se autor staví k pramenům toponomastickým, jež sice prozrazují přítomnost určitého jazykového substrátu, avšak pro jejich malou chronologickou citlivost, i z dalších důvodů je považuje za málo vhodný pramen pro rozeznání různých kolektivních identit. Přesto se kloní k názoru, že v dané oblasti mohla fungovat diglosie, tedy stav, kdy koexistovalo více jazyků, a každý byl vhodný v jiné společenské situaci. Nejpodrobněji se Hasil věnuje zde usazeným elitám, které byly navázány na relativně nedávno objevený rezidenční areál v Sulzbachu. I na něm je možné vhodně demonstrovat diskrepance ve

výpovědi našich pramenů – zatímco bohaté archeologické nálezy dokládají existenci poměrně reprezentativního sídla s kamennou hradbou, palácem a kostelem již v 8. století, písemné prameny mlčí až do r. 1329. Jak disertant upozorňuje, nejednalo se přitom o sídlo lokální elity, neboť tuto pozoruhodnou lokalitu bavorští archeologové spojují s hrabětem Ernestem I. (†865/866), který podobně jako např. Thakulf sehrával významnou roli ve východofrancké politice vůči českým Slovanům.

Poznáním historiografie, pramenů i vývoje v sousedním regionu si Hasil dobře připravil podmínky pro další zkoumání prostoru dnešního Chebska. To zahajuje seznámením s tehdejší hmotnou kulturou a jejím chronologickým ukotvením a zdůrazňuje zejména nutnost důsledně přihlížet k výsledkům bavorského bádání v sousedním regionu. Nejvíce si pak všímá esovitých záušnic, kde přijímá rozlišení R. Hanning, jež dále rozšiřuje tím, že u SR 2 rozlišuje podtypy podle velikosti průměru a míry roztepanosti kličky. Upozorňuje, že v nevelkém prostoru nenabízí právě tento typ předmětu mnoho možností jak zpřesnit chronologii jím datovaných lokalit, neboť nabízí široké datovací rozmezí (101-106). Následná rozsáhlá kapitola pak představuje kriticky komentovaný katalog 25 lokalit, kde většinu tvoří starší výzkumy s omezenou vypovídací hodnotou a nejvíce prostoru zabírá výzkum v prostoru města Chebu (107-186). I v rámci tohoto katalogu si všímá zajímavých fenoménů, např. hrobů s langsaxy, jež identifikuje i s ohledem na polohu hrobů, v nichž je nacházíme, jako dobře datovatelné „markery“ vyhraněné sociální skupiny (167).

Řezy vedené geograficky, tj. po lokalitách, disertant příhodně doplňuje třemi chronologicky vymezenými kapitolami, v nichž si všímá situace sledované oblasti v době merovejské, karolínsko-ottonské a „transformační“. Upozorňuje na to, že odraz tehdejšího osídlení nám jenom nepřimo umožňují zachytit hrobové nálezy. Soudí, že tehdejší obyvatelstvo muselo využívat lehkých nadzemních konstrukcí, jež jsou jenom obtížně archeologicky zachytitelné. Proto si zde přibírá na pomoc toponomastiku, jež zahušťuje síť náhodných zjištění a dovoluje mu tvrdit, že již tehdy byla zkoumaná oblast osídlena nastálo a připouští i možnou existenci nějaké centrální lokality neznámého charakteru. Problém identity tehdejšího obyvatelstva však považuje za neřešitelný.

Zřetelněji se rýsují kontury tamního osídlení v navazujícím období karolínském, kdy Hasil identifikuje 7 osad, jež leží na okrajích kružnice o poloměru 5,8 km a se středem na chebské ostrožně. Tehdy, tvrdí (a přesvědčuje v tom), lze již uvažovat o chebské sídelní komoře (viz mapa na s. 193). Poukazuje i na některé společné rysy, jako je např. polohu pohřebišť, jež se přesouvají z niv do vrchních partií svahů a později do nekropole v Chebu, apod. Tamní elity – o níže postavených sociálních vrstvách nadále nevíme prakticky nic – považuje za významné pouze v lokálním měřítku (v jeho typologii „župané“). Nabízí rovněž dva modely vývoje k tomuto stavu (dosazení elit Franky/oslabení statusu původně knížecích elit v okamžiku integrace). Ať už v případě lokálních elit, nebo jejich bojovníků nepochybuje, že se hlásili ke křesťanství.

Za mezník v transformačních procesech považuje dobu okolo r. 1200, kdy již Chebsko drželi Štaufové, kteří se zmocnili i blízkého waldsaského opatství. Varuje ale předtím, abychom se slepě drželi mezníků spíše politického charakteru, chceme-li pochopit dynamiku lokálních sociálních procesů – v této souvislosti upozorňuje zejména na vznikání drobných opevněných sídlech mimo centrum už od pol. 12. století.

Disertační práce mgr. Hasila představuje nepochybně zajímavou regionální sondu, jež je slušně teoreticky a materiálově fundovaná a prozrazuje autorovu snahu nepodléhat povrchním dojmům. Přesto, než se vyjádřím ke třem otázkám, jež po mě vyžaduje protokol disertačního řízení, chci

upozornit na některé kritické body posuzované práce. Tím nejzávažnějším je asi její název, který nakonec jenom velmi okrajově odpovídá jejímu obsahu – tomu se naopak blíží titul chystané knihy, jejímž je disertace základem. Termín diskurs je bezpochyby užitečný, avšak jakou konkrétně plní v práci funkci? U práce s takovými teoretickými ambicemi, kde autor odkazuje ke Gadamerovi a Lyotardovi, kteří ale reprezentují odlišné větve filozofického uvažování, byť reagující na podobné výzvy, bych místy očekával i větší přesnost formulací a uvažování: hovořit o „egerländerském“ nacionalismu (24) mi přijde zcela zpozdilé, případně bych očekával podrobnější osvětlení – jedná se o nějakou specifickou regionální variantu německého nacionalismu? Anebo je to postoj vázaný k oblasti? Pak ale termín nacionalismus nejspíše není na místě. Trvání na „vědomé sebeidentifikaci“ sice cílí proti příliš objektivistickým definicím společenských fenoménů, avšak zde autor přestřeluje a v zásadě se mýlí s postoji autorů, ke kterým se hlásí. Ti totiž od objektivních kategorií nemíří k já a subjektivitě, ale zdůrazňují roli komunikace, a tedy i relačnosti, jež propůjčují identitám a identifikacím jejich dynamiku. Nesouhlasil bych zcela ani s tím, jak autor uvažuje o Duryncích, potažmo o Agilfovcích, respektive tyto úvahy dobře ilustrují, jak komplexní vztah byl mezi mocí, etnicitou, příbuzenstvím a identitou. Autor totiž Agilolfingy jako autonomní dynastii, jež se udržela, klade do opozice vůči durynským králům, kteří byli zlikvidováni a nahrazeni franckými vévody. Nicméně zapomíná, že Agilolfovci byli nejspíše franckého původu a byli pevně navázáni na různé francké aristokratické klany, zatímco franctví vévodové dosazení k Durynkům záhy získali „královské ambice“ (Fredegar IV. 89). Sv. Emeram určitě nebyl Anglosas, H. Wolfram nepochybně nepatří ke stejné generaci jako W. Pohl (43), jehož je učitelem, přičemž by se slušelo zmínit i R. Wenskuse, kterým to všechno začalo, ad.

Přes tyto připomínky, které spíše občas jen narušují „hladké čtení“ textu, avšak v zásadě neovlivňují její hlavní sdělení, považuji disertaci mgr. Hasila za kvalitní regionální sondu, jež i na základě „starých“ nálezů díky kritickému čtení různých typů pramenů překonává různá omezení daná jak regionálním diskursem, tak kvalitou a množstvím nálezů a poskytuje nápaditý a hodnotný příspěvek k historii a archeologii raného středověku. Jako taková **jednoznačně splňuje požadavky, kladené na tento typ prací**, takže ji mohu s klidným svědomím **doporučit k obhajobě**. Navrhuji ji dále hodnotit stupněm „prospěl“.

David Kalhous

David Kalhous, PhD.

Ústav PVH a archivnictví FF MU

Arne Nováka 1

602 00 Brno

+420 733 189 645